

УДК 351.84

НЕОБХІДНІСТЬ ПЕНСІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Головачко В.М.

Орсагош О.В.

Ідея статті полягає у визначенні проблем пенсійного забезпечення. Розглянуто сутність та особливості пенсійного забезпечення як основної складової соціального захисту населення в Україні. Проаналізовано основні проблеми державного пенсійного забезпечення, запропоновано шляхи виходу. Визначено роль недержавних пенсійних фондів для громадян і держави в цілому. Проаналізовано стан недержавного пенсійного забезпечення на сучасному етапі. Показано необхідність розвитку накопичувальної пенсійної системи. Визначені необхідні реформи пенсійної системи України.

Ключові слова: Пенсійна система, пенсійна реформа

ВСТУП

Соціальне забезпечення людини є одним із пріоритетів соціально-економічного розвитку українського суспільства на сучасному етапі. Пенсійне забезпечення є основною складовою соціального захисту населення в Україні. Одним із головних завдань держави є створення високого рівня соціального захисту всіх верств населення. Для того, щоб це було здійснено необхідно створити таку пенсійну систему, яка б підвищила рівень доходів пенсіонерів. Звичайно, соціальні стандарти зростають, але чи відповідають вони дійсності?

Дослідження стану пенсійної системи та проблемам її реформування приділяється значна увага у роботах Полозенка Д.В. «Розвиток пенсійної системи України», Пташенка Л.О. «Проблеми формування ефективної фінансово збалансованої пенсійної системи України», Флорескула Н.П. «Роль недержавного пенсійного забезпечення в соціальному захисті громадян України», Мойсеєнка Т. «Недержавна пенсія», Сальникової Т. «Пенсійне забезпечення: світовий досвід», Близнюк В. «Соціальні наслідки запровадження та розвитку накопичувальної пенсійної системи» та в багатьох інших. Звичайно, пенсійне забезпечення потребує подальшого дослідження та вирішення проблем, а також визначення перспектив розвитку спираючись на світовий досвід.

Метою статті є дослідження пенсійної системи України на сучасному етапі, її аналіз, визначення необхідних реформ для ефективного розвитку та функціонування.

1 ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Соціальне забезпечення є актуальним для всіх країн. Соціальний захист є необхідним для функціонування країни, для її розвитку.

Перші елементи соціального захисту з'явилися у Німеччині наприкінці XIX ст., коли держава почала виділяти кошти на різні соціальні програми. Розпочався перехід соціальних функцій суспільства до держави. А термін «соціальний захист» був у перше використаний у Законі про соціальний захист США в 1935 р., що законодавчо визначив новий етап для цієї країни, ввівши інститут обов'язкового страхування на випадок старості, смерті, інвалідності, безробіття. Незабаром цей термін став широко застосовуватися в багатьох країнах світу, він виражав сутність проблеми щодо організації національних систем допомоги непрацездатним і громадянам похилого віку.[10, с.6]

Система соціального захисту пов'язана з особливостями організації соціального господарства, метою якого є підвищення добробуту та життєвого рівня громадян. В Україні система соціального захисту включає пенсії, допомоги працюючим (під час тимчасової непрацездатності; у зв'язку з вагітністю, пологами), малозабезпеченим сім'ям, у яких є діти, професійне навчання та працевлаштування інвалідів; пільги інвалідам та багатодітним матерям, одиноким матерям; утримання й забезпечення престарілих та інвалідів у будинках-інтернатах, протезування.

На відміну від інших країн колишньої СРСР в Україні пенсійна реформа розпочалася з 2003 року. Зараз в Україні налічується понад 30 законодавчих актів, які регулюють пенсійне забезпечення. Основними серед них є Закон «Про загальнообов'язкове державне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003р. №1058-IV та Закон «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003р. №1057-IV. Ці закони охоплюють три рівні пенсійного забезпечення в Україні :

Перший рівень – державна солідарна система побудована за принципом – працююче населення забезпечує не працююче.[6,с.19] На утримання одного пенсіонера в Україні працює 1,6 особи, в той час як цей показник у західноєвропейських країнах становить 3,8 особи. Якщо ж робити порівняльну характеристику, то в Україні один із самих нижчих показників рівня забезпечення, ніж у західноєвропейських країнах. Це свідчить про те, що пенсійне забезпечення в них набагато на вищому рівні.

Солідарна система фінансується за рахунок внесків роботодавців у розмірі 33,2% від фонду оплати праці та 2% - від заробітної плати робітника. Хоча незважаючи на досить значні внески до Пенсійного фонду України коштів катастрофічно не вистачає. Для покриття дефіциту пенсійного фонду з державного бюджету надійшло 13,2 млрд. грн. протягом 2009 р. Розмір дефіциту прийдеться і надалі покривати за рахунок грошових ресурсів з державного бюджету.

На сьогодні існує ряд проблем в пенсійному забезпеченні, пов'язаних із солідарною системою.

По-перше, демографічна криза, яка останнім часом все більше нагадує про себе. За останні роки в Україні коефіцієнт смертності перевищує коефіцієнт народжуваності. Україна стала однією із найстаріших націй світу, тому що кількість пенсіонерів зростає. Все це спричинило до того, що представниками уряду було запропоновано підвищити рік виходу на пенсію. Зараз в Україні на пенсію виходять жінки, які досягли віку 55 років та чоловіки з 60-ти років. Виникла думка збільшити рік виходу на пенсію жінкам із 60 років та чоловікам із 65 років. Також зазначалось, що в Україні найнижчий рік виходу на пенсію серед країн, які проводили пенсійну реформу. У розвинутих країнах пенсійний вік перевищує нинішній український, але й тривалість життя там значно вища. Звичайно, цей показник є раціональним для Японії, де жінки живуть більше 84 років, а чоловіки – 77 років, для Швеції, Італії, Швейцарії, де цей показник перевищує 81 рік та для Великобританії, Німеччини, Греції, де середня тривалість життя людини 79 років. У США середня тривалість життя – 76,7 років. У Європі живуть у середньому 75,5 років. В Україні цей показник становить 67 років – найнижчий серед країн Європи. Збільшивши рік виходу на пенсію, більшість громадян можуть і не дожити до цього часу. Тим самим збільшуючи цей показник потрібно забезпечити населення робочими місцями, створити нові вакансії на робочу силу. На жаль, в умовах кризи не можливо забезпечити і працездатне населення вакантними місцями, рівень безробіття постійно збільшується. Тому, це не є виходом із даної ситуації.

Також негативною тенденцією є витік працездатного населення за межі країни. Не задоволені умовами життя на Україні значна частина працездатного населення здійснює еміграцію за пошуками кращої долі, тим самим знижуючи показник працездатного населення в Україні. Державі потрібно задуматись про те, щоб створити нові робочі місця з винагородою, яка б задовольняла працівників. Відтік працездатного населення спричиняє зниженню кількості осіб, яка припадає на утримання одного пенсіонера.

Важливою на сьогодні є також проблема пов'язана з податковим тиском на роботодавця, що призводить до приховування реальних доходів і виплати заробітної плати «в конвертах». Податковий тиск є непосильним для підприємств. Україні потрібно спиратись на світовий досвід. Наприклад, застосувати систему диференційованих податків. В Великобританії та деяких інших країнах Європи застосовують саме цю систему, яка в свою чергу спричиняє виходу економіки з «тіні». Звичайно, не можливо повністю змінити податкову систему, але ж можливо ввести певні зміни. На більшості підприємств зараз використовують заробітну плату «в конвертах», але ж працівнику це не вигідно, від розміру його заробітної плати залежить і розмір пенсії в майбутньому. Про це варто задуматись.

Суперечливість законів і нормативних актів, не стабільність та недосконалість законодавства є також проблемою в соціальному забезпеченні, яка потребує негайного вирішення. Пенсіонери мають стабільно та регулярно отримувати пенсії не залежно від зміни влади, від зміни законодавчих актів.

Всі вище перераховані проблеми говорять про те, що потрібно здійснювати подальшу реформу пенсійної системи, тобто запроваджувати другий та третій рівень пенсійного забезпечення.

1. Недержавне пенсійне забезпечення.

Другий рівень пенсійного забезпечення є накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.[7,с.66] Вона базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді, який створюється Пенсійним фондом як цільовий позабюджетний фонд, який акумулює кошти застрахованих осіб. Накопичувальна система передбачає додавання коштів до пенсії із солідарної системи.

На відміну від солідарної, накопичувальна система пенсійного заохочення, створює додаткові надходження на рахунках пенсіонерів акумулюючи значні кошти на персональних рахунках майбутніх пенсіонерів та інвестуючи їх в економіку України. Важливим є те, що сума, яка знаходиться на персональних рахунках залежить напряму від внесків і тому посилюється зацікавленість громадян у сплаті пенсійних внесків. Завдяки накопичувальній системі встановиться реальна залежність розмірів пенсій від величини заробітку і страхового стажу, а також створиться стимулююча функція, яка сприятиме легалізації заробітної плати. Забезпечити соціальну справедливість та фінансову стабільність ми зможемо лише за умови запровадження обов'язкового накопичувального рівня.

Рисунок 1 Відмінності між відкритим, корпоративним і професійним НПФ

В Україні накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування мала запрацювати ще у 2007 році, на жаль, цього не сталося. Необхідна нормативно-законодавча база була сформована ще декілька років тому назад із прийняттям Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV, в якому визначено три види фондів: відкритий, корпоративний, професійний. Основні відмінності між ними показані на рисунку 1. НПЗ є для НПФ винятковим видом діяльності і ним забороняється провадження іншої діяльності, не передбаченої Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Сьогодні на ринку пенсійних послуг переважають відкриті НПФ. Відкриті недержавні пенсійні фонди є більш доступні для будь-яких юридичних та фізичних осіб. Головним досягненням ринку недержавного пенсійного забезпечення можна вважати створення широкої інфраструктури недержавних пенсійних фондів, адміністраторів НПФ, компаній з управління активами пенсійних фондів, саморегулюючих організацій. Хоча і нормативно-законодавча база була прийнята, ще у 2003 році, про те нема такої нормативно-правової бази, яка б гарантувала громадянам обов'язкове пенсійні виплати. Це стримує запровадження накопичувальної системи в Україні. Зволікання із запровадженням накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування призводить до зниження потенціалу системи соціального захисту в Україні в цілому.

Третій рівень – система недержавного пенсійного страхування. [7, с.66] Здійснюється на добровільному пенсійному страхуванні громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень. Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється пенсійними фондами, страховими організаціями, банківськими установами.

Щодо системи недержавного пенсійного страхування, то починаючи з 2004 року спостерігається досить стала тенденція збільшення кількості установ, які надають послуги в системі недержавного пенсійного забезпечення, показники розвитку наведено в таблиці 1

З виходом працівника на пенсію його місячний дохід становить 30% заробітної плати. Забезпечити собі нормально житлово-побутові умови за рахунок мізерної пенсії пересічному пенсіонеру дуже важко.

Саме тому певна частина працівників, починаючи. Як правило, з 30-річного віку, не покладаючись на державу, починають відраховувати частину свого заробітку до недержавного пенсійного фонду.[6,с.20]

Починаючи з 2005 року спостерігається збільшення показників укладених пенсійних контрактів у 2005 році вони становили 30,6 тис. од., а у 2009 році їх кількість становила 61,9 тис. од. також спостерігається позитивне збільшення кількості учасників у 2005 році 88 млн. осіб, а у 2009 році - 489,1 тис. осіб. Звичайно, також позитивне збільшення пенсійних виплат у 2010 році їх кількість становила вже 40,1 млн. грн.

Таблиця 1 Основні показники розвитку недержавних пенсійних фондів України упродовж 2005-2009 років

Показники	2005	2006	2007	2008	2009
Укладено пенсійних контрактів, тис. од.	30,6	41,6	55,9	62,3	61,9
Кількість учасників, тис. осіб	88	193	279	482	489,1
Пенсійні внески, млн.грн.	36,4	119,7	234,0	582,9	628,4
Кількість осіб,що отримують пенсійні виплати, тис. осіб	-	3,9	5,5	10,9	13,2
Пенсійні виплати, млн. грн.	-	4,0	9,1	27,3	40,1

Необхідність впровадження недержавних систем пенсійного забезпечення визнана сьогодні більшістю країн. Використання недержавних джерел фінансування пенсій у розвинутих країнах перевірено часом і стимулюється державою, оскільки скорочується кількість людей, що залежить від підтримки держави, створює умови для того щоб держава зосередилась на пенсійному забезпеченні найменш захищених верств населення.

Україні потрібно спиратися на світовий досвід реформування пенсійної системи та запровадження недержавного пенсійного забезпечення. Так, система пенсійного забезпечення у Великобританії як і в більшості розвинутих країн трьохрівнева, у ній людина може отримати державну пенсію, державну пенсію за вислугу років і недержавну пенсію. На сьогодні близько 70% виплачуваних у Великобританії пенсій – це саме недержавні виплати. Зазначимо, що система пенсійного забезпечення у Великобританії вважається однією з найбільш досконалих у світі. У Німеччині існує поряд з державною пенсією і недержавне пенсійне забезпечення. Одним із видів недержавної пенсії, яку можуть отримувати громадяни Німеччини, є виробнича пенсія, а іншим видом є пенсія, яку працівник протягом трудової діяльності накопичує собі сам.(15%)

Серйозним викликом проведення пенсійної реформи можна вважати світову фінансово-економічну кризу, яка привела до інфляції, зростання цін та безробіття і, як наслідок, - гальмування росту реальних показників життя. Ні для кого не секрет, що 2009 рік – один із складних періодів для пенсійної системи України. Але фонд забезпечив у повному обсязі виплату пенсій і грошової допомоги 13,7 млн. пенсіонерів усіх категорій в усіх регіонах України. Загальний обсяг витрат в 2009 році склав 165,8 млрд. грн., що на 15,8 млрд. грн. більше, ніж в 2008 році.[3,с.20]

На сьогодні прийнято Концепцію подальшого проведення пенсійної реформи. Концепція включає в себе вдосконалення, коригування заходів спрямованих на стабільне функціонування солідарної системи та запровадження накопичувальної пенсійної системи. На першому етапі реалізації Концепції (2010-2013 роки) передбачається вжити заходів щодо внесення відповідних змін до законодавства про перетворення Пенсійного фонду України в неприбуткову самоврядну організацію.

ВИСНОВКИ

Враховуючи все вище сказане, можна з впевненістю говорити про те, що для того щоб забезпечити високий рівень пенсійного забезпечення потрібно, насамперед, реформувати Пенсійну систему України. Так, як солідарна система пенсійного забезпечення вже застаріла, то потрібно впроваджувати другий та третій рівень пенсійного забезпечення. Але не можливо повністю зараз відмовитись від державного пенсійного забезпечення. Оскільки старше покоління сьогодні забезпечується саме з солідарної пенсійної системи. Потрібно поступово здійснювати реформування пенсійної системи. У реалізації пенсійної реформи повинні бути зацікавлені всі : громадяни, влада, роботодавці, профспілка і бізнес.

Концепція пенсійного забезпечення, яка передбачає поступовий перехід до накопичувальної системи та недержавного пенсійного страхування створить ефективну фінансово збалансовану пенсійну систему. На сьогодні головним завданням є створення відповідних умов для здійснення переходу від трірівневої до дворівневої системи.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»
2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення»
3. Максимчук О. Пенсійна реформа: зацікавлені всі. / Максимчук О. // Вісник Пенсійного фонду України. - 2010 - №1 - с.19-25.
4. Мойсеєнко Т. Держбюджет – 2009 : соціальна сфера. / Мойсеєнко Т. // Дебет-кредит без бланків.– 2009 –№1 - с.14-17
5. Мойсеєнко Т. Недержавна пенсія. / Мойсеєнко Т. // Дебет-кредит без бланків – 2008 – №44 – с.32-37
6. Полозенко Д.В. Розвиток пенсійної системи України. / Полозенко Д.В. // Фінанси України. - 2009. - №10 – с.18-26
7. Птащенко Л.О. Проблеми формування ефективної фінансово збалансованої пенсійної системи в Україні. / Птащенко Л.О. // Формування ринкових відносин в Україні.-2008.-№8 – с.65-70.
8. Флорескул Л.Н. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави. / Флорескул Л.Н. // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. -2009. - №2 – с.34-45.
9. Флорескул Л.Н. Роль недержавного пенсійного забезпечення в соціальному захисті громадян України. / Флорескул Л.Н. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008- №1- с.150-155.
10. Ярошевська І.С. Право соціального забезпечення. / Ярошевська І.С. – К.: КНЕУ,2006.

Головачко Василь Михайлович, старший викладач кафедри обліку, аналізу і аудиту господарської діяльності, Мукачівський державний університет

Орсагош Олеся Василівна, студентка факультету економіки, 3 курсу, групи облік і аудит, Мукачівський державний університет